

Вернидуб Р. М.

РОЗГОРТАННЯ НОВОЇ ДИДАКТИЧНОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розгортання нової дидактичної моделі професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя розглядається у контексті інтеграції науки та освіти; підкреслюється роль науки як основи, на якій засобами освіти має бути сформований інтелект нації.

Ключові слова: освіта, філософія освіти, наука, практика.

Парадигма розвитку освіти в ХХІ ст., зокрема вищої, зумовлюється якісними характеристиками суспільства майбутнього. За прогнозами вчених-футурологів, ХХІ ст. характеризуватиметься такими основними проявами: розвитком інформаційних технологій, загальною комп'ютеризацією та системним програмуванням усіх сфер виробництва, широким використанням лазерної техніки й мікропроцесорів, застосуванням телекомунікацій зі зворотним зв'язком, використанням нових полімерних матеріалів, появою нових джерел енергії. Усе це змінить ритм і стиль суспільного й індивідуального життя людей, що стануть інтенсивнішими, індивідуально відповідальними, творчими. Життя вимагатиме інтелектуально розвиненої особистості, базовим компонентом духовного світу якої будуть саме фундаментальні знання й здатність до самоосвіти в контексті інформації, обсяги якої постійно зростають.

Тому місія освіти сьогодні полягає у створенні умов для формування й становлення активної, творчої, толерантної особистості, готової до життя й діяльності у суспільстві сталого розвитку відповідно до його цінностей. Таку роль і завдання освіти проголошено й конкретизовано в декількох визначних документах, вироблених світовим співтовариством як результат аналізу тих змін, що відбулися в людському суспільстві, й усвідомлення тих викликів, що постають перед ним [1, 88].

Усі ці тенденції знайшли відображення в інтернаціональних міжнародних документах, які визначають розвиток освіти в новому тисячолітті. Першим (хронологічно) із зазначених документів є доповідь, підготовлена для ЮНЕСКО незалежною міжнародною комісією з освіти для ХХІ століття і відома як звіт Жака Делора (голови комісії) "Освіта: прихований скарб" [2]. У звіті Жака Делора проголошуються чотири провідні принципи – чотири стовпи сучасної

освіти: освіта потрібна для того, щоб людина навчилася пізнавати, діяти, спільно й разом бути, жити.

Другим є документ “Ключові компетентності для навчання упродовж життя” [3], який є результатом роботи спеціальної комісії Організації з економічного співробітництва і розвитку (OECD) над визначенням ключових якостей особистості в суспільстві сталого розвитку. Йдеться про якості, потрібні особистості для її успішної самореалізації у такому суспільстві і для того, щоб і сама вона була здатна сприяти вдосконаленню цього суспільства згідно з його цінностями.

Також важливими з погляду детермінування зрощення освіти та науки, педагогічної зокрема, виступають Болонська та Лісабонська конвенції, Комюніке міністрів освіти у Льеуве та Лондоні, у яких усе більше наголошується на необхідності інтеграції науки, освіти та економіки, що побудована на знаннях. Особливе місце в системі освіти займають вищі навчальні заклади, адже саме вони мають працювати на перспективу розвитку суспільства.

Отже, мета статті – обґрунтувати умови в яких відбувається розгортання нової дидактичної моделі професійно-педагогічної підготовки сучасного вчителя.

Як підкреслює В. П. Андрущенко, вища школа покликана формувати інтелект нації – стратегічний ресурс XXI століття. Від цього залежить майбутнє [4, 11]. Так, у 2007 році для реалізації Лісабонської декларації “Університети Європи після 2010 року: різноманіття при єдності цілей” Європейською асоціацією університетів (ЄАУ) була прийнята спеціальна програма, в якій розроблені стратегії в організації й проведенні наукових досліджень в університетах у контексті зв’язку вищої освіти й науково-дослідної діяльності. Зокрема наголошується, освіта, що ґрунтується на наукових дослідженнях, є однією з найбільш сильних сторін європейських університетів. Тому навчальні заклади повинні забезпечити інтеграцію й розвиток науково-дослідної діяльності на всіх етапах процесу навчання, давати можливість студентам набувати досвіду науково-дослідної роботи і заохочувати інтерес до неї як до можливої майбутньої професії [5].

Питання інтеграції науки та освіти, педагогіки та практики знаходять відображення і на теоретичному рівні. В українській філософії і науці останніх років проблеми формування особистості сучасного вчителя досліджувалися різними вченими. Зокрема, Р. Пріма розглядає деякі інноваційні підходи щодо формування професійно мобільного вчителя засобами інтерактивного навчання у

ВНЗ. В. Осадчий розв'язує сучасні вимоги до професійної підготовки майбутніх учителів, серед яких мобільність викладачів вишів у контексті загальноєвропейського освітнього простору. А. Алексюк розглядає вищу педагогічну освіту як фундаментальну наукову, загальнокультурну і практичну підготовку фахівців, які визначатимуть темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу. На думку науковця, вища педагогічна освіта покликана сприяти формуванню інтелектуального потенціалу нації, всебічному розвитку особистості як найвищої цінності суспільства, стати могутнім фактором розвитку духовної культури українського народу, відтворення продуктивних сил України [6, 248].

І. Зязюн зазначає, що впродовж останнього десятиріччя в розвитку вищої педагогічної освіти можна виокремити декілька тенденцій, серед яких: перетворення педагогічних інститутів у педагогічні університети, трансформація педагогічних університетів у класичні. На думку науковця, останнє не досить переконливе в зв'язку з тим, що класичний і педагогічний університети виконують специфічні функції в освітньому просторі України, вони не можуть забезпечити повноцінної заміни одна одною [7, 106].

Слід зазначити, що інтеграція в освіті розглядається й виявляється на різних рівнях змістовно-сислової й системної складності. Розгляд наукових досліджень, фахової літератури свідчить, що основні ідеї й підходи до поняття інтеграції в педагогіці були запозичені з філософії й наукознавства. Під цим оглядом інтеграцію в процесі навчання в узагальненому вигляді ми розглядаємо як різновид наукової інтеграції, що передбачає взаємозв'язок і взаємодоповнення, забезпечує єдність раніше диференційованих компонентів педагогічного процесу, надає йому цілісність і виводить на якісно новий рівень розвитку.

Водночас процес інтеграції повинен сприяти підвищенню якості підготовки майбутніх фахівців, активізації наукової діяльності, створенню науково-навчальних структур нового типу, що здатні забезпечити взаємозв'язок між наукою й освітою. Проте, ми приєднуємося до думки, що проблемі інтеграції наукової, освітньої та дослідницько-інноваційної діяльності має бути надано більш вагоме значення, й керівництво міністерства, Академії педагогічних наук, університетів розробляло конкретні механізми по зближенню науки й освіти.

На думку більшості дослідників, для створення успішних інтеграційних структур, окрім загально цивілізаційного контексту (глобалізація, інформатизація, культурне різномайття на тлі уніфікації) важливими виступають такі чинники:

- державна підтримка на етапі становлення інтеграції;
- поєднання бюджетного й позабюджетного фінансування;
- цільова підтримка молодих наукових і викладацьких кадрів;
- обов’язкове заохочення розвитку “зовнішніх зв’язків” організацій з іншими інститутами й науковими секторами;
- постійний моніторинг і гнучке регулювання програми та інше [8].

Так, у Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”) зазначається, що стратегічним напрямком реформування освіти в Україні є підготовка кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці тощо. Однією з умов розвитку творчого висококваліфікованого фахівця в системі вищої освіти є формування і розвиток навчальних навичок та умінь, зокрема науково-дослідницьких умінь, завдяки яким освічена особистість здатна ефективно і своєчасно аналізувати та розв’язувати ту чи іншу проблему на сучасному етапі розвитку науки. Це об’єктивно посилює вимоги до якості професійної підготовки на етапі навчання у вищій школі, де, власне, і розкривається інноваційний потенціал особистості майбутнього вчителя як “суб’єктивне джерело зародження інновацій” у професійній діяльності, як “особливість стану індивідуальної свідомості педагога, його відкритість до сприйняття нового, незалежність від стереотипів та шаблонів” [9, 61].

Слід зазначити, що структура вищої педагогічної освіти України розбудована відповідно до структури вищої освіти розвинених країн світу, визначеної ООН, ЮНЕСКО та іншими міжнародними організаціями. У Меморандумі Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО відзначається, що нині у світі актуальною стає проблема пошуків нової парадигми вищої освіти, сутність якої переважно визначає фундаментальність, цілісність і направленість на задоволення інтересів людини як біологічного виду, так і соціального суб’єкта; наголошується, що фундаментальна вища освіта повинна формувати глибокі теоретичні знання, критичне мислення і бути направленою на вирішення проблем глобальної етики і глобальної відповідальності як прояву світових тенденцій модернізації, фундаменталізації й демократизації освітніх процесів у сучасних умовах [10, 5].

Саме цим можна пояснити той факт, що на цьому етапі розвитку системи вищої педагогічної освіти позначився значний інтерес до фундаментального науково обґрунтованого педагогічного навчання – як відповіді педагогіки на глобалізацію освіти. На сьогоднішній день великого значення набуває едукологія – наука про формування

освіченої людини і визначення основ фундаменталізації освіти. Тому головними принципами, на думку вчених, подальшого розвитку системи вищої педагогічної освіти є принципи фундаменталізації, універсалізації, глобалізації, відповідність запитам суспільства і часу, взаємодія з освітою, наукою і культурою, демократизація і відкритість для всіх [11, 106].

Ще в 1993 році Академія педагогічних наук України визначила, що головним завданням педагогічної науки є методологічне, теоретичне та методичне забезпечення докорінного оновлення системи освіти на основі врахування реалій сучасного життя, перспектив соціально-економічного розвитку України як суверенної держави. Наголошувалася необхідність чіткого визначення й експериментального обґрунтування основоположних принципів системи безперервної освіти, державних стандартів на всіх її етапах, структури й основних параметрів змісту освіти, психологічного обґрунтування формування у дітей і молоді національної самосвідомості, громадянськості, прищеплення їм почуття патріотизму і національної гідності, високої моральності, гуманізму і працелюбства.

Протягом 1995-2000 років відбулося законодавчо-нормативне забезпечення функціонування освітньої галузі, а в науковому плані мала місце “вибухова” кількість концепцій предметного рівня, національного виховання, стандартів (зокрема, шкільної освіти). На початку 2000-х років створилися об’єктивні соціальні й наукові передумови для розробки й прийняття тривалої стратегії розвитку української освіти з урахуванням напрацювань за десятиріччя незалежності й поступу держави в першій чверті ХХІ століття, а також тих процесів, що відбуваються в світі.

Відповідно до Державної цільової науково-технічної та соціальної програми “Наука в університетах” на 2008–2012 роки основним завданням науково-дослідної роботи у вищих педагогічних закладах є удосконалення механізму організації дослідницької діяльності університетів та її активізація [12, 86]. В умовах сьогодення в діяльності педагогічних вишів виникає потреба у розробці та організації системи пошукової діяльності майбутніх педагогів, інтеграції педагогічної науки і освіти.

Перелік чинників та детермінант інтеграції педагогічної науки, освіти та практики, що викладено у вітчизняних законодавчих документах та наукових роботах, не можна вважати вичерпаним без врахування відповідних тенденцій реформування професійної підготовки майбутнього вчителя в розвинених англійських країнах і

країнах західноєвропейського освітнього простору. До ключових проблем реформування шкільної і професійної освіти наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в зарубіжних країнах дослідники відносять такі:

- підвищення якості професійної підготовки вчителя та поліпшення його статусу й умов праці;
- поширення руху за професіоналізацію викладацької діяльності, який тлумачиться західними науковцями як процес набуття всіх ознак професії, і поступ до вищого рівня її розвитку;
- організація численних національних наукових фондів і центрів, які мобілізують педагогічну спільноту на наукові досягнення в галузі освіти, розробку нових концепцій, навчальних програм тощо;
- співіснування в одному освітньому просторі різних парадигм навчання з метою підвищення якості, ефективності, привабливості та конкурентоспроможності національних систем професійної освіти [13, 22].

Розв'язання завдань інтеграції та модернізації вищої педагогічної освіти в умовах євроінтеграції нашої держави детермінує необхідність розгортання нових досліджень з філософії освіти, педагогіки і психології вищої школи, обґрунтування наукових основ педагогіки в умовах глобалізації.

Тому на думку В. Євця, стратегічні напрями фундаменталізації вищої педагогічної освіти пов'язані з необхідністю розробки і теоретичного обґрунтування єдиних вимог щодо забезпечення належного рівня фундаментальної фахової підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету, психолого-педагогічного забезпечення системи ступеневої підготовки педагогів, освітньо-професійних програм вищої педагогічної освіти за відповідним професійним спрямуванням тощо. За цих умов, метою фундаменталізації вищої педагогічної освіти на нових законодавчих і теоретико-методологічних засадах є досягнення принципово нового рівня якості фахової підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету [14].

У згадуваній вище Національній Доктрині розвитку освіти наголошується, що саме фундаменталізація освіти, інтенсифікація наукових досліджень у вищих навчальних закладах, науково-дослідних установах Академії педагогічних наук України, які є умовою модернізації системи освіти, забезпечують поєднання освіти і науки [15, 6]. В. Г. Кремень зазначає, що тенденції загальноцивілізаційного розвитку об'єктивно висувають науку як сферу, що продукує нові знання, і освіту, що олюднює знання, робить їх дієвими, діяльними, в число головних пріоритетів будь-якого

суспільства, яке претендує на конкурентоспроможність у сучасному світі [16, 5].

Постіндустріальний розвиток світового суспільства, а саме головні його детермінанти, такі як гуманізація техніки; підвищення наукоємності та екологізації виробництва; пріоритет високотехнологічних технічних систем, які використовують досягнення фундаментальної науки; мініатюризація техніки та деконцентрація виробництва, висувають нові вимоги до системи освіти, а саме її гуманітарного і фундаментального компонентів. Необхідність інтеграції фундаментальних, гуманітарних і спеціальних знань, у тому числі і технічних, забезпечується ідеєю фундаменталізації освіти.

Як стверджує В. Г. Кінельов, вперше ідея фундаментальності освіти була сформульована В. Гумбольдтом на початку XIX сторіччя, згідно з якою предметом такої освіти повинні бути ті фундаментальні знання, котрі саме сьогодні відкриває фундаментальна наука на своєму передньому краї. Більш того, передбачалося, що освіта повинна бути безпосередньо вбудована в наукові дослідження [17, 7].

Педагогіка вищої школи, як і загальна педагогіка, тісно пов'язана з іншими науками, об'єктом вивчення яких є людина. Досить зазначити, що феномен людини осягають понад 130 наукових дисциплін. Проте найближче до педагогіки вищої школи стоять такі науки, як філософія, психологія, фізіологія і анатомія людини, семіотика, теорія комунікації, культурологія, соціологія, історія, логіка, етика, естетика, лінгвістика, літературознавство, мистецтвознавство, генетика, кібернетика, медицина тощо.

Упродовж попередніх десятиліть педагогіка вищої школи як наука розвивалася відносно повільно. Організація навчально-виховного, навчально-методичного, дослідницького процесу у ВНЗ здійснювалася не на наукових засадах, а за принципом наслідування, копіювання, шляхом “спроб і помилок”. Переважна більшість викладачів вищої школи різних рівнів залучалася до науково-педагогічної та педагогічної роботи, не маючи достатньої (або й ніякої) теоретичної підготовки з педагогіки вищої школи. У частини науково-педагогічних працівників склалося скептичне ставлення до цієї науки. Навіть у системі підготовки науково-педагогічних кадрів через магістратуру та аспірантуру читання курсу “Педагогіка вищої школи” не завжди передбачається навчальними планами.

У процесі формування нової дидактичної моделі освіти в умовах інформаційного суспільства важливим є підготовка професіонала, здатного швидко орієнтуватися в освітньому просторі, отримувати,

використовувати, створювати різноманітну інформацію і на основі отриманих знань, умінь, навичок розв'язувати психолого-педагогічні проблеми, виробляти оптимальні рішення. Це вимагає від педагога безперервного професійного самовдосконалення. Тому важливим завданням ми вважаємо формування професійної культури педагога, здатного орієнтуватися у сучасному постійно змінному освітньому просторі, інноваційних освітніх технологіях, педагога, який би умів відповідально робити свій вибір, ефективно розв'язувати актуальні проблеми, здійснювати контроль співвідношення рівня готовності до професійної діяльності з запитами суспільства, самостійно планувати подальший процес самоосвіти.

Однак, формування цих якостей, виховання педагога-дослідника та педагога-новатора можливе лише в рамках інтеграції педагогіки як науки і як практики, що є відповіддю на потреби часу глобалізації та інформаційної революції. На наш погляд, підґрунтям розв'язання проблеми фундаменталізації вищої педагогічної освіти є створення нової моделі фахової підготовки майбутніх учителів в умовах педагогічного університету у вигляді цілісної науково-методичної системи, спроможної реформувати концептуальні, змістовно-структурні та організаційно-дидактичні основи, що підвищує відповідальність університетів в реалізації нового, більш широкого підходу до навчання, виховання, розвитку студентів і потребує розробки системної концепції, а саме в галузі фундаменталізації освіти. Така концепція повинна спиратися на досягнення сучасної вітчизняної і зарубіжної педагогічної науки і практики.

Наведена думка щодо актуальності інтеграції науки, освіти та педагогічної практики у XXI сторіччі є наочною, але був час, коли школу, а отже практику навчання й виховання, протиставляли науці, власне науковому дослідженню. Вважалося, що наука веде безперервний пошук, бореться проти будь-якої рутини, що тільки їй притаманні творчі засади, а школа, натомість, бере лише усталене та перевірене, тобто те, що не підлягає сумніву, отже, є інституцією консервативною. Але практика доводить, що ця суперечність певною мірою штучна і що саме дослідницький компонент зближує науковий пошук і навчально-виховний процес, саме він стимулює творчий підхід у практичній діяльності, а це сприяє творчості науковій.

Тому в освітній практиці особливої уваги набувають *дослідницькі* компоненти, які поступово стають дуже важливою складовою педагогічної діяльності кожного вчителя. Звичайно, в такому розумінні ми маємо говорити, що вчитель проводить педагогічне дослідження, яке є свідомим цілеспрямованим пошуком шляхів удосконалення

педагогічного процесу з використанням певного наукового апарату, теоретичних та емпіричних методів. Таке дослідження спрямоване насамперед на здобуття нових знань [18, 253] і притаманне вчителю, який повинен застосовувати його в успішній педагогічній діяльності, на відміну від науково-педагогічного дослідження, яке спрямоване на здобуття нових знань у науці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоусова Л. І., Хачіров Т. С. Інформаційно-комунікаційна компетентність як базовий компонент підготовки людини до життя й діяльності у суспільстві сталого розвитку // Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя : зб. наук. пр. / редкол. : Л. І. Білоусова та ін. – Х. : Факт, 2010. – С. 88-95.
2. Learning: The Treasure Within: Report to UNESCO the International Commission education for the Twenty-first Century. – Р. : UNESCO Publishing, 1998. – 266 p.
3. Key Competences for Lifelong Learning, A European Reference Framework, Implementation of “Education and Training 2010”. Work programme, Working Group B “Key Competences”, November 2004. – 22 p.
4. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11-17.
5. Лиссабонская декларация. Университеты Европы после 2010 года: многообразие при единстве целей [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eua.be>.
6. Алексюк А. М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія: підручник. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
7. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – К. : АЖД, 2006. – VIII. – С. 105-115.
8. Прошкін В. В. Теорія та історія інтеграції науково-дослідної й навчальної роботи в університеті [Електронний ресурс] // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – № 2. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n2_2010_st_1/.
9. Андрущенко В., Табачек І. Формування особистості вчителя в сучасних умовах // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1 (10). – С. 58-69.
10. Меморандум Международного Симпозиума ЮНЕСКО // Высшее образование в России. – 1994. – № 4. – С. 3-6.
11. Андрущенко В. П. Освіта на рубежі століть: філософія, методологія, практика // Неперервна професійна освіта: філософія, педагогічні парадигми, прогноз : монографія / В. П. Андрущенко, І. А. Зязюн, В. Г. Кремень, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, С. О. Сисоєва,

- Я. В. Цехмістер, О. В. Чалий / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Наукова думка, 2003. – С. 99-166.
12. Постанова Кабінету Міністрів України “Про схвалення Концепції Державної цільової програми “Наука в університетах” на 2008-2012 роки” – Офіц. вид. – Офіційний вісник України від 03.08.2007 – 2007. – № 54. – Стаття 2182. – 86 с.
 13. Гушлевська І. В. Поняття компетентності у вітчизняній і зарубіжній педагогіці // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С. 22-24.
 14. Євещь О. В. Фундаменталізація вищої педагогічної освіти як об’єкт наукового дослідження [Електронний ресурс] // Художньо-освітній простір України в контексті новітньої історії. – К., 2007. – Режим доступу : www.culturalstudies.in.ua/kns2_7.php
 15. Національна Доктрина розвитку освіти України у XXI столітті // Освіта України. – 2002. – № 6. – С. 3-9.
 16. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати ; [монограф.]. / Василь Григорович Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
 17. Кинелев В. Г. Фундаментализация университетского образования // Высшее образование в России. – 1994. – № 4. – С. 6-13.
 18. Кловак Г. Т. Дослідницька діяльність як важлива складова роботи вчителя сучасної школи // Вісник Житомирського педагогічного університету. Випуск 12 / гол. ред. П. Ю. Саюх. – Житомир : ЖДПУ імені Івана Франка, 2003. – С. 253-256.

Вернидуб Р. М. Развертывание новой дидактической модели профессионально-педагогической подготовки современного учителя.

В статье становление новой дидактической модели профессионально-педагогической подготовки современного учителя рассматривается в контексте интеграции науки и образования; подчеркивается роль науки как основы, на которой с помощью образования должен быть сформирован интеллект нации.

Ключевые слова: образование, философия образования, наука, практика.

Vernidub R. M. The deployment a new didactic model of the professional-pedagogical training modern teacher.

In the article the emergence of a new didactic model for vocational and educational training of the modern teacher is considered in the context of integration of science and education, emphasizes the role of science as a basis on which, through education should be formed by the intellect of the nation.

Keywords: education, philosophy of education, science, practice.